

història

L'Escala de la

Eugeni Perea Simón

Escala del campanar on es troba el graó de la mort.
Foto: Anton Marc Caparó Pujol.

L'existència de l'Escala de la Mort al campanar de Riudoms és prou coneguda per la gent del poble, ara bé, pocs són els qui actualment en recorden la llegenda. Jo en vaig tenir notícia quan feia d'escolà, als anys seixanta, però l'explicació del perquè d'aquesta denominació no vaig saber-la fins els anys vuitanta, quan feia enquestes per a la nova toponímia, raó per la qual no vaig poder incloure-la a les *Llegendes de Riudoms (Libre ver e apòcrif)*, publicades l'any 1981. Segons aquesta narració popular, l'Escala de la Mort estaria relacionada amb el dimoni i el seu desig de destruir les campanes per tal d'evitar la convocatòria de fidels a l'església i imposar així el seu domini sobre les ànimes. Aquesta és una història comuna per a tota l'Europa catòlica i a l'arxidiòcesi de Tarragona la trobem detallada en els sermonaris i explicacions de la doctrina cristiana als nens, si més no des del segle XVII ençà. La llegenda connectaria de ple amb la fama dels dimonis riudomencs, recollits àmpliament a la literatura i sobre els quals ja n'hem parlat a "La crema d'heretges", a

Mort

l'esmentat llibre de llegendes i a Lo Floç, 132 (1993), conjuntament amb Salvador Palomar. Mossèn Ramon Muntanyola, en uns versos populars, ja deia que "és fama que el dimoni / féu la ronda per Riudoms."

La llegenda devia formar-se a partir de la posta en ús del campanar, pensem que sobre el segle XVII, fruit de les històries propagades pels eclesiàstics, però la introducció a la trama de Bonaventura Gran devia ser posterior, potser a les darreries del segle XIX o principis del XX que és quan es promou la seva devoció santoral, vinculant-lo, d'aquesta manera, al fet que el franciscà hagués col·laborat amb Innocenci XI en la victòria de Viena sobre el turc fent ventar les campanes de Roma, el 10 de setembre de 1683. Com acostuma a succeir en aquest tipus de narracions populars, els elements històrics i reals es confonen i barregen per tal de justificar i explicar uns fets o situacions rares o estranyes per al comú de la gent o que s'escapen a una explicació lògica o científica. En aquest cas també s'hi constata l'adaptació d'històries

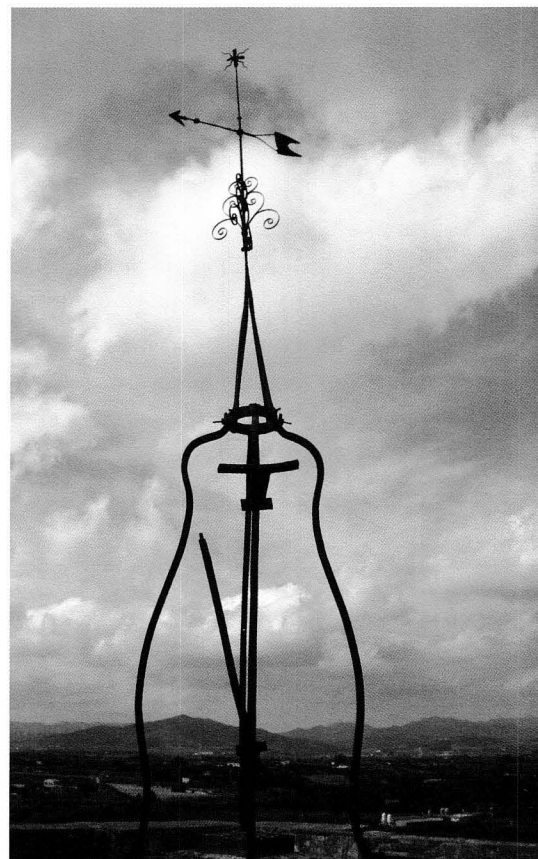
generals a fets locals.

La fàbrica del campanar

Documents de 1689 i 1746 insisteixen en recordar la necessitat de cloure l'obra del campanar, llargament ajornada, i el 1877, essent rector de la parròquia mossèn Ignasi Martí, en una anotació del llibre d'actes de l'ajuntament s'explica que l'arquebisbe de Tarragona Constan-

“L'Escala de la Mort estaria relacionada amb el dimoni i el seu desig de destruir les campanes”

tí Bonet Sanui s'ha ofert a passar per la vila per a col·locar la primera pedra per a finalitzar l'obra del temple. Aquesta llarga tardança en la construcció del campanar és el que ha fet creure que resta inacabat, com recull el cançoner. El campanar, de planta quadrangular i una alçada de 37 m., és coronat amb un penell procedent de l'antiga església, on s'instal·laria

Panell de l'antiga església parroquial que corona l'actual campanar.
Foto: Anton Marc Caparó Pujol.

una campaneta –la Josepeta. L’any 1980 el toc de campanes fou electrificat. Recordem que el projecte inicial de l’església de Sant Jaume data de 1576, construïda entre els segles XVI i XIX.

A l’entrada de l’escala d’accés al cor i campanar s’hi troba una làpida commemorativa amb una inscripció força deteriorada que diu: “Doctor Francisco Coll, Il. rector del·islesia de Riudoms. MS·I·DEQV”. Sabem que Francesc Coll era rector de Sant Jaume l’any 1668, en època de l’arquebisbe Juan Manuel de Espinosa. La làpida potser recordi alguna fase de les obres de la torre.

A l’*Onomàstica de Riudoms* (2006), hem escrit sobre la construcció del temple parroquial (ps. 31-33) i les campanes i tocs locals (ps. 53-56).

El nom de l’Escala de la Mort, amb un altre significat i història, més real i tràgica, també es troba a Mauthausen, i una de les seves entrades més recents a la literatura universal ha estat introduïda i comentada per Claudio Magris a *El Danubi* (1986).

La llegenda

La caixa d’escala de caragol del campanar de Riudoms té 103 esglaons, i els que fan 26 i 51 en l’ordre de pujada, presenten un rebaixament profund a la superfície, de manera que cal anar en compte a l’hora de posar-hi els peus a sobre per a no perdre l’equilibri i caure, desllorigant-se un turmell o trencant-se l’ós d’una cama o d’un braç, o el que és pitjor, la crisma. L’esmussament de la pedra potser tingui a veure amb un material massa tou o defectuós, posat quan es construïa l’església, o bé a un desgast o trencament posterior, vet a saber què,

però la gent, que tot ho vol aclarir i s’entesta en saber més del compte, quan no té respostes als seus interrogants les inventa, busca explicacions, crea llegendes. És el cas d’aquesta escala que, justament per les seves característiques físiques, és denominada “de la Mort”. Per què?

La llegenda que jo havia escoltat de boca d’un campaner –Joan Torres Domingo, àlies Moixó (1894-1979)– quan feia d’escolà, als anys seixanta del segle passat, ens aclareix el misteri.

“El banyeta trontolla, ensopega i comença a rodolar escales avall, fins que, en el graó 53 s’esclafa el cap contra la pedra “

Tothom sap que el dimoni té una aversió absoluta a les campanes parroquials, ja que aquestes tenen com a missió convocar la gent als oficis religiosos i això, naturalment, el molesta, l’enutja, ja que li resta fidels, de manera que cal destruir aquests instruments sonors al preu que sigui. En el cas de Riudoms calia pensar què fer, i per això el diable hi va fer la ronda, cercant una estratagema que li fes avinent els seus propòsits. No se’n sortia de cap de les maneres, però. Fins que un dia, el mateix Pere Boter es va fer present al poble i, sense que ningú el veiés, d’amagatotis, entrà a l’església i començà a pujar les escales del campanar per tal d’executar un pla

evidentment diabòlic: llençar escales avall la rastellera de campanes per a deixar sense avís horari els feligresos. Una vegada destruïdes les campanes, segur que els clients de la parròquia serien més fàcils de seduir i fer-los caure en els paranys infernals que els parés. Entra, doncs, a l’església, travessa el cancell, gira a l’esquerra sense mirar el baptisteri ni la pica d’aigua beneïda, pren de nou l’esquerra ignorant el sagrari o Capella Fonda que es troba a la seva dreta, s’endinsa al rebedor del campanar i comença a pujar els esglaons, pim pam, un darrere l’altre, pim pam, deixa a l’esquerra el cor, pim pam fins gairebé arribar a la cel·la, és a dir, al capdamunt del cloquer. Però llavors, quan ja alçava el cap per sortir al terrat, una enorme flamarada de llum baixada del cel inesperadament entra per la porta oberta, l’encega i el fa retrocedir: aleshores, esmaperdut, el banyeta trontolla, es decanta, ensopega, cau i comença a rodolar escales avall, fins que, en el graó 53 en la direcció de baixada, s’esclafa el cap contra la pedra, rebota fins l’escala 78 mentre que els paviments d’ambdós graons s’enfonsen entre guspises de foc i de crani estellat, deixant, ja per sempre, un senyal profund a les lloses.

Diu que va ser Sant Miquel en persona qui amb espasa flamejant havia encegat el diable per a desbaratar el seu malèfic propòsit. Una altra versió diu però, que no va ser Sant Miquel arcàngel, sinó el patró Sant Jaume –eixit miraculosament de l’O que el representa en el vitrall acolorit de la façana– l’autor de l’investida, fent

que el seu cavall blanc etzibés una guitza al bell mig del front del dimoni, quan aquest aixecava el cap per a sortir al terrat del campanar, fent-li veure així les estrelles i la lluna a ple dia i llençant-lo escales avall.

Una nova variant de la llegenda diu que en precipitar-se de dalt a baix del campanar, el diable va caure de bocadents contra les dues pedres esmentades del paviment, deixant-hi ja per sempre més tota la seva fesomia marcada. Per això, d'aleshores ençà, quan els campaners, escolans, rectors o fidels pujaven al campanar, en arribar a aquest esglaó hi fregaven el peu per tal d'humiliar i enfonsar encara més el record del pas del maligne. Així amb el pas dels segles, l'esglaó s'aniria enfonsant, gastat per les fregadisses, fins a esborrar definitivament la mala imatge. De fet, si observem bé la pedra de l'esglaó 26, encara hi podem detectar algunes vetes vermelles que són les que haguera deixat impressionat el rostre del diable. I la tradició també recorda que aquest àngel caigut –mai tan ben dit!– va renéixer de nou, però en no poder retornar a Riudoms –vedat per l'arcàngel Sant Miquel, que li barrà les portes ja per a sempre més–, es va dedicar a perseguir riudomencs fora vila. Efectivament, aquest diable ha estat identificat com el qui capitanejà les fúries que perseguiren i atacaren Bonaventura Gran en les seves estades a Escornalbou, Móra d'Ebre, Terrassa i Roma, essent una de les seves primeres i més temibles temptacions. Però això ja és una altra història que ara no ve al cas.

Vet a saber què hi ha de cert

en tota aquesta llegenda. Ara bé, la contundent realitat és que, escales avall del campanar, els graons que fan 53 i 78 es troben esmussats i la seva pedra jo diria que encara es mostra estranyament ennegrida i amb vetes vermelles com la sang, un pèl socarrimada tota ella i amb una inconfusible olor de lluc d'ensofrar. »

Graó 53, en ordre de baixada: l'Escala de la Mort.
Foto: Anton Marc Caparó Pujol.

